

IV. ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το επίγραμμα χαρακτηρίζεται συχνά ως αξιόλογο λογοτεχνικό μικροτέχνημα της αρχαιότητας. Ο όρος *ἐπίγραμμα* σημαίνει αρχικά κάθε *ἐπιγραφήν* επί ενός αντικειμένου, η οποία δηλώνει «επιγραμματικά» («λακωνικά») σε ποιον ανήκει ή ποιος είναι ο δημιουργός ή ποιος το αφιέρωσε σε ποιον θεό ή ποιος είναι θαμμένος εκεί.

Τα αρχαιότερα ελληνικά επιγράμματα μένουν ανώνυμα. Πρώτος διάσημος επιγραμματοποιός είναι ο Σιμωνίδης ο Κεῖος, ο οποίος έχει γράψει το πασίγνωστο *Ἵ ξειν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι*, για τους πεσόντες στη μάχη των Θερμοπυλῶν. Τον 4^ο αἰώνα π.Χ. φιλόσοφοι όπως ο Πλάτων, ποιητές αξιόλογοι ή ερασιτέχνες γράφουν επιγράμματα για επιγραφές, που παράλληλα όμως παρουσιάζονται και ως λογοτεχνία. Στην Ελληνιστική εποχή το επίγραμμα απελευθερώνεται από την αρχική υποταγή του στο να αναγράφεται μόνο σε επιτύμβιες στήλες· δημιουργείται έτσι ένα τεράστιο εύρος θεμάτων και πολλές φορές συνδυάζεται η δραματοποίηση με την επίδραση του μίμου. Στα παραδοσιακά επιτύμβια και αναθηματικά ή τιμητικά επιγράμματα προστίθενται ερωτικά, επιδεικτικά και εκφραστικά, προτρεπτικά, συμποτικά και σκωπτικά, αινίγματα (αριθμητικά και γρίφοι), πολύμετρα (διαφόρων μέτρων) και σύμμικτα, ώστε να υποστηρίζεται χωρίς υπερβολή ότι καμιά άλλη μορφή τέχνης δεν είναι καθρέπτης της ελληνιστικής ζωής τόσο πιστός όσο το επίγραμμα. Η καλλιέργεια του είδους συνεχίζεται και στη Ρωμαϊκή εποχή με έντονα, κατά καιρούς, σημάδια παρακμής, χωρίς να παραγνωρίζεται η συμβολή του λατινικού επιγράμματος στην όλη εξέλιξη του είδους. Κατά τη Βυζαντινή περίοδο σημειώνεται αξιοσημείωτη άνθηση και του χριστιανικού επιγράμματος.

Τα επιγράμματα, ανάλογα με το αν είναι χαραγμένα σε στήλες ή άλλα αντικείμενα ή αν ακολουθούν τον δικό τους ποιητικό δρόμο, διακρίνονται σε «επιγραφικά» ή κυρίως επιγράμματα και σε φιλολογικά. Οι επιγραφές, καθώς διασώζουν το αρχικό κείμενο του ποιητή ή τουλάχιστον του χαρακτή τους, εμφανίζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την κατά τόπους εξέλιξη της γλώσσας, της ορθογραφίας και της προφοράς.

Τα Κυπριακά επιγράμματα που περιλαμβάνονται στην *Αρχαία Κυπριακή Γραμματεία*, τόμ. 2: *Επίγραμμα* (Ίδρυμα Αναστάσιος Γ. Λεβέντης, Λευκωσία 1997), έχουν διασωθεί κατά κύριο λόγο σε επιγραφές από διάφορα μέρη της Κύπρου ή αλλού. Τα παλαιότερα Κυπριακά επιγράμματα ανήκουν στην Κλασική εποχή, πάμπολλα στην Ελληνιστική περίοδο και μεγάλο μέρος στους Ρωμαϊκούς χρόνους. Ως τα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ. κατά μεγάλο μέρος είναι χαραγμένα σε Κυπριακό συλλαβάριο ή φέρουν συνοδευτική επιγραφή συλλαβική, αλλά σταδιακά κυριαρχεί η αλφαβητική γραφή. Δεν λείπουν, όπως και αλλού, τα επιγράμματα σε τοπική διάλεκτο ή με έντονη την παρουσία Κυπριακών διαλεκτικών τύπων. Αξιοσημείωτη είναι η συχνή παρουσία Ομηρικών τύπων, καταλήξεων και λογοτύπων ή η συχνή παρουσία λέξεων και φράσεων που παρουσιάζονται για πρώτη φορά.

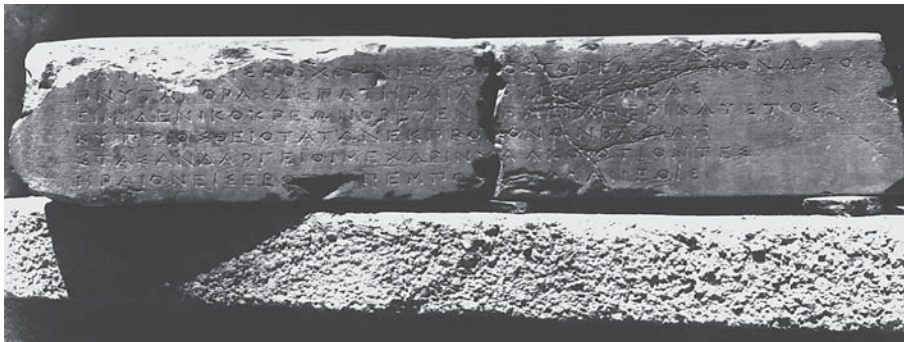
Ένας έντονος λυρισμός συνέχει πολλά από τα επιγράμματα, ιδιαίτερα όσα αναφέρονται στον πρόωρο θάνατο, πολλά από τα οποία χαρακτηρίζονται από θαυμαστή λακωνικότητα, ή στον θάνατο σε ξένη γη. Στο σύνολό τους τα Κυπριακά επιγράμματα μαρτυρούν μιαν αξιόλογη πνευματική παραγωγή.

A26. Στον Νικοκρέοντα (E9)

Το επίγραμμα E9 ανήκει σε άγνωστο επιγραμματοποιό (πιθανώς Κύπριο). Είναι χαραγμένο στη βάση αγάλματος του βασιλιά της Κυπριακής Σαλαμίνας Νικοκρέοντα. Βρέθηκε στο Άργος και βρίσκεται στο εκεί Μουσείο. Ανάγεται στα χρόνια του Νικοκρέοντα στη Σαλαμίνα της Κύπρου (332/1-311/10: πιθανώς 312/311 π.Χ.). Είναι επίγραμμα ιστορικής σημασίας: Παρουσιάζεται η εικόνα των στενών σχέσεων της Σαλαμίνας της Κύπρου κατά την εποχή εκείνη με τον υπόλοιπο Ελληνικό κόσμο και ιδιαίτερα με το Άργος. Αποτελείται από τρία ελεγειακά δίστιχα με άψογο μέτρο και η γλώσσα του έχει στενή συγγένεια με αυτή των Κυπριακών επιγραμμάτων της ίδιας περίπου εποχής. Χαρακτηρίζεται από επικό ύφος και επιγραμματική συντομία στην αναφορά της ιστορίας του βασιλείου της Σαλαμίνας.

Ματρ[όπο]λῖς μοι χθὼν Πέλοπος τὸ Πελαζγικὸν Ἄργος,
 Πνυταγόρας δὲ πατὴρ Αἰακοῦ ἐκ γενεᾶς·
 εἰμὶ δὲ Νικοκρέων, θρέψεν δέ με γὰ περίκλυστος
 Κύπρος θειοτάτων ἐκ προγόνων βασιλῆ.
 5 στᾶσαν δ' Ἀργεῖοί με χάριν χαλκοῖο τίοντες,
 Ἦραι ὃν εἰς ἔροτιν πέμπον [ἄε]θλα νέοις.

Μητρόπολή μου η γη του Πέλοπα το Άργος το Πελασγικό,
 Πνυταγόρας ο πατέρας μου του Αιακού από τη γενιά·
 είμαι ο Νικοκρέων, και μ' έθρεψε γη θαλασσόζωστη
 η Κύπρος από θεϊκότατους προγόνους βασιλιά.
 Με στήσαν οι Αργεῖοι για τον χαλκό τιμή αποτίοντας
 που στη γιορτή της Ἦρας έστελλα για έπαθλα στους νέους.

Εικ. 7: ΑΡΓΟΣ
 (ΦΩΤ. ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΘΗΝΩΝ)

Σχόλια

1. Ματρ[όπο]λίσ μοι: μητρόπολις (ο τύπος ματρόπολις είναι Δωρ. αλλά και Αιολ. / Αρκαδο-κυπριακός) είναι η αποικίζουσα πόλη σε σχέση με μια αποικία της, αλλά και η πατρίς και η πρωτεύουσα. Μητρόπολη της Κυπριακής Σαλαμίνας κανονικά θεωρείται το νησί Σαλαμίνα, γενέτειρα του ιδρυτή Τεύκρου.

χθών Πέλοπος: Αναφορά στη σχέση του γενάρχη της Πελοποννήσου με την Κυπριακή Σαλαμίνα μέσω του Τελαμώνα, του οποίου η δεύτερη γυναίκα Ερίβοια ή Περίβοια ήταν εγγονή του Πέλοπα.

Πελαζγικὸν Ἄργος: Πελασγικό Ἄργος, από τον Πελασγό, καλείται συνήθως το Θεσσαλικό Ἄργος ή η Θεσσαλία, αλλά και το Πελοποννησιακό Ἄργος ή η ίδια η Πελοπόννησος. Η αναφορά αυτή οφείλεται σε πρόθεση σύνδεσης με ένδοξους προγόνους: Από τη μια με τον αδελφό του Τελαμώνα Πηλέα και τον Πηλείδη ή Αιακίδη Αχιλλέα και από την άλλη με άλλους οικήτορες κυπριακών βασιλείων καταγόμενους από την Πελοπόννησο, και επομένως προσδίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην πόλη που τιμά τον Κύπριο βασιλέα.

2. Πνυταγόρας: Ο πατέρας του Νικοκρέοντα (βλ. πιο κάτω, A28), ομώνυμος γιος ή εγγονός του πρωτότοκου γιου του Ευαγόρα Α' Πνυταγόρα, ο οποίος δολοφονήθηκε το 351 π.Χ. μαζί με τον πατέρα του Ευαγόρα από τον σφετεριστή του θρόνου Νικοκλή.

3. Νικοκρέων: Τελευταίος από την οικογένεια των Τευκριδών βασιλέων της Σαλαμίνας. Τάσσεται, όπως και ο πατέρας του, στο πλευρό του Μεγάλου Αλεξάνδρου και χαίρει της ίδιας εκτίμησης με αυτόν. Συμπαράτασσεται αργότερα με τον Πτολεμαίο Α', ο οποίος τον καθιστά Κύπρου στρατηγόν.

6. ἔροτιν: έορτήν. Ο τύπος αυτός είναι κυπριακός με αιολικές καταβολές. Γίνεται αναφορά στη γενναιόδωρη συμβολή του Νικοκρέοντα, ο οποίος έστελλε χαλκό για έπαθλα στους νέους που συμμετείχαν στους αγώνες των Ηραίων στο Ἄργος.

Αξιοποίηση

- Διαθεματική προσέγγιση (Αρχαία Ελληνικά, Ιστορία [Διδασκαλία της Ελληνιστικής εποχής της Κύπρου], Φυσική Αγωγή [Γεωγραφία στο Γυμνάσιο]). Η διαχρονική στενή σχέση της Κύπρου με τον υπόλοιπο Ελληνισμό και η προσφορά του νησιού στην Ελλάδα. Σύνδεση της αναφερόμενης προσφοράς με σύγχρονες μορφές προσφοράς της Κύπρου προς την Ελλάδα (π.χ. η ανοικοδόμηση της Αρτέμιδας στην Πελοπόννησο μετά τις καταστροφικές πυρκαγιές του 2007).
- Σύνδεση του επιγράμματος με τα Α27 (Ε3) και Α29 (Ε18 / *40 Τ1).

Α27. Στον Ιδάγγο τον Αλικαρνασσία (Ε3)

Ελεγειακό δίστιχο σε επική διάλεκτο. Πιθανώς γράφτηκε στις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. προς τιμή του Ιδάγγου από την Αλικαρνασσό, ο οποίος πέθανε πολεμώντας στην Κύπρο και θάφτηκε στην Αμαθούντα. Η επιτύμβια πλάκα βρέθηκε το 1894.

2 *Ἐνθάδε μοῖραν ἔχων Ἀλικαρνησσεὺς Ἰδάγγος
κεῖται, Ἀριστοκλέος παῖς Ἄρεος θεράπων.*

Εδωδά μοίρα θανάτου έχοντας ο Αλικαρνασσίας Ιδάγγος
κεῖται, τ' Αριστοκλή παιδί του Ἄρη σύντροφος.

Σχόλια

1. μοῖραν ἔχων: μοῖραν θανάτου ή μόρον, την κοινή και αναπόφευκτη σε όλους τους ανθρώπους μοίρα. Από το ρ. μείρομαι = παίρνω το μερίδιό μου (μέρ-ῃ-ομαι > εἰμαρμένη, μόρ-ος και μόρ-ῃ-α > μοῖρα, μορ-τός και βροτός, και ἄμβροτος > ἄμβροσία).

Η χρήση της φράσης μετριάζει τον πόνο για τον θάνατο του πολεμιστή, μιλώντας για την αναπόδραστη μοίρα, ή / και εξυμνεί την επιλογή του Ιδάγγου να πολεμήσει στην Κύπρο και να θυσιαστεί.

Ἀλικαρνησσεὺς Ἰδάγγος: Πιθανόν Ἴωνας πολεμιστής που ανταποκρίθηκε, όπως πολλοί άλλοι, στην έκκληση του Ονήσιλου για βοήθεια και πέθανε στην Αμαθούντα κατά την πολιορκία της πόλης από τον Ονήσιλο, περὶ τὸ 498/7 π.Χ., κατά

τη διάρκεια της Ιωνικής Επανάστασης (βλ. τα σχετικά με την Κυπριακή εξέγερση κατά των Περσών υπό τον Ονήσιλο στον Ηρόδοτο, 5.104-15).

2. Άρεως θεράπων: σύντροφος του Άρη, πολεμιστής τρανός. Η θέση της φράσης στο τέλος του επιγράμματος δίνει έμμεσα και τον λόγο του θανάτου, την ηρωική θυσία του Ιδάγγου.

Αξιοποίηση

- Σύνδεση του επιγράμματος με την Επανάσταση του Ονήσιλου (Ιστορία της Κύπρου).
- Διερεύνηση του θέματος που αφορά στη συμμετοχή των Ελλήνων σε αγώνες της Κύπρου ή των Κυπρίων σε αγώνες του Ελληνισμού από τα αρχαία χρόνια μέχρι τη σύγχρονη ιστορία.

A28. Στον Αριστοκράτη Πνυταγόρου (E10 / 39 T1)

Το όνομα του Αριστοκράτη μνημονεύεται σε ένα επιτύμβιο επίγραμμα του 4^{ου} αι. π.Χ., σε μαρμάρινη στήλη αετώματος που σήμερα βρίσκεται στο Επιγραφικό Μουσείο Αθηνών. Ίσως να πρόκειται για μέλος της βασιλικής οικογένειας των Τευκριδών της Σαλαμίνας της Κύπρου.

2 *Ἰατρὸς θνητοῖσι νόσων ὁ κράτιστος ἀπάντων
ἐνθάδε Πνυταγόρῳ κείται Ἀριστοκράτης.*

Γιατρός για κάθε αρρώστια μέσα στους θνητούς ο πιο γερός απ' όλους
εδωδά του Πνυταγόρα κείται ο γιος ο Αριστοκράτης.

Σχόλια

1. Ἰατρός: η λέξη προτάσσεται προφανώς γιατί το ιατρικό επάγγελμα προσέδιδε ιδιαίτερη τιμή και ύψιστη καταξίωση σε όποιον το ασκούσε.

2. Πνυταγόρῳ (-ῳ): η γενική σε -ῳ (αντί -ου) δευτερόκλιτου ονόματος είναι συνηθισμένη στην Κύπρο. Πρόκειται πιθανόν για ένα από τα δύο μέλη της βασιλικής οικογένειας των Τευκριδών της Σαλαμίνας. Ο πρώτος, πρωτότοκος γιος του Ευαγόρα

Α', δολοφονήθηκε το 374 π.Χ. μαζί με τον πατέρα του και τον νεότερο αδελφό του Νικοκλή. Ο δεύτερος ήταν ο πατέρας του Νικοκρέοντα Πνυταγόρας (ομώνυμος γιος ή εγγονός του Πνυταγόρα), που βασίλευσε μεταξύ 351 και 332/1 π.Χ. Ο Αριστοκράτης Πνυταγόρου πρέπει να πέθανε στα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ.

3. Αριστοκράτης: πολύ συχνά απαντά σε επιγραφές το Αριστο- ως α' συνθετικό κύριων ονομάτων (π.χ. Ε3 [Α27] Αριστοκλέος, Ε7 Αριστοκρέτης).

Εικ. 8: ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΗΣ ΠΝΥΤΑΓΟΡΟΥ

Α29. Στον Φαίτα τον ιατρό (E18 / *40 T1)

Είναι ένα επιτύμβιο επίγραμμα που ανάγεται στον 4ο ή 3ο αι. π.Χ. Πιθανώς ανήκε στη βάση αγάλματος που ίσως παρίστανε τον Φαίτα, έναν πανελλήνιο ονομαστό γιατρό, ο οποίος άσκησε το λειτούργημά του και στην Πάφο. Επιβεβαιώνεται έτσι ο θεσμός της μετακίνησης των ιατρών από περιοχή σε περιοχή, καθώς και η ευγνωμοσύνη των ανθρώπων απέναντί τους. Αποτελείται από δύο ελεγειακά δίστιχα χαραγμένα σε αλφαβητική γραφή.

- Ἦν χρόνος, ἥνικα τόνδε σοφώτατον Ἑλλάς ἐκλείϊζεν
ἱατρῶμ Φαῖτα μ παῖδα Δαμασσαγόρα·*
- 3 *ᾧ πατ[ρίς ἦν Τέ]νεδος, πρόγονοι δ' ὀνομαστοὶ ἀπ' [ἀρχ]ῆς
ἔκγονοι Ἀτρειδᾶν Ἑλλάδος ἀγεμόνων.*

Ήταν καιρός που τούτον 'δω τον πιο σοφόν η Ελλάδα δόξαζε
ἀπ' τους γιατρούς τον Φαίτα του Δαμασσαγόρα γιο·
τούτου πατρίδα ήταν η Τένεδος και πρόγονοί του ονομαστοί ἀπ' την αρχή
γόνοι των Ατρειδών της Ελλάδας ηγεμόνων.

Σχόλια

1. Ἑλλάς ἐκλείϊζεν: Το ρ. κλειῖζω και κλείζω και κυρίως σύνθετο εὐκλειῖζω με τη σημασία του εγκωμιάζω, δοξάζω με τραγούδι ή λόγια, έπος. Το Ἑλλάς (αντί του Κύπρος) δείχνει γιατρό πολυταξιδεμένο και καταξιωμένο σε ευρύτερο χώρο ή / και υποδηλώνει (όπως εδώ) μη κυπριακή καταγωγή.

3. πατ[ρίς ἦν Τέ]νεδος: Πιθανόν Τενέδιος γιατρός ο οποίος βρέθηκε στην Πάφο κατά τη γεμάτη αναστατώσεις περίοδο που ακολουθεί μετά τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Η Πάφος τότε εξελίσσεται σε νέο κέντρο της Κύπρου.

πρόγονοι δ' ὀνομαστοὶ ἀπ' ἀρχῆς: Δίνεται έμφαση στην ένδοξη καταγωγή του γιατρού Φαίτα με την αναφορά σε προγόνους που πρέπει να διακρίθηκαν σε διάφορους τομείς.

4. ἔκγονοι Ἀτρειδᾶν: Αναφορά που θυμίζει τη σχέση του βασιλιά της Πάφου Κινύρα με τον Αγαμέμνονα και γενικότερα τις σχέσεις των Ατρειδών με την Κύπρο. Με το μυθολογικό αυτό υπόβαθρο η μνεία των Ατρειδών στον τελευταίο στίχο του επιγράμματος καταξιώνεται πλήρως, όπως και ο άγνωστος ποιητής.

Αξιοποίηση

- Δεσμοί της Κύπρου με την Ελλάδα / Αρχαία Βασιλεία της Κύπρου (Ιστορία). Αναζήτηση κοινών βασικών αξόνων της κοινωνικής, οικονομικής, πολιτισμικής ζωής. Κατασκευή ειδικού λευκόματος, με στόχο την ανάδειξη των στοιχείων αυτών (πηγές, εικόνες, χάρτες, τρόποι εορτασμών, ήθη και έθιμα).
- Σύνδεση των δύο επιγραμμάτων (A28 και A29) μεταξύ τους και αξιοποίηση των εργασιών που προτείνονται για τις επιγραφές B40-B44, οι οποίες αναφέρονται σε ιατρούς.

A30. Στη μικρή Μυρτώ (E21)

Επιτύμβιο επίγραμμα που ανάγεται στον 4ο ή 3ο αι. π.Χ. Ανακαλύφθηκε στην περιοχή της αρχαίας Ταμασσού, στο χωριό Πολιτικό, και βρίσκεται στο Κυπριακό Μουσείο. Αποτελείται από ένα ελεγειακό δίστιχο χαραγμένο σε έξι μικρές σειρές σε αλφαβητική γραφή. Καταγράφει τη γενικότερη κινητικότητα των ανθρώπων στις αρχές της Ελληνιστικής περιόδου και την κεντρική γεωπολιτική θέση που έχει διαχρονικά η Κύπρος.

2 Μικρὰ Τύχ[η] Μυρτώ, ξένε, μένφεται, ἦν ἀπ' Ἐλα<ί>ης
Αἰολίδος τηλοῦ Κύπρος ἔδεκτο τάφωι.

Η μικρή Μυρτώ την Τύχη, ξένε, μέμφεται, που απ' την Ελαία
της Αιολίδας μακριά η Κύπρος δέχτηκε σε τάφο.

Σχόλια

1. Μικρὰ Τύχ[η] Μυρτώ (...) μένφεται: Σε πολλά επιγράμματα η Τύχη εμφανίζεται να προσωποποιείται. Εδώ με την έννοια ότι η –πιθανώς μικρή– Μυρτώ πεθαίνει αλλά δεν έχει και πολλά παράπονα από την τύχη της.

1-2. ἀπ' Ἐλα<ί>ης | Αἰολίδος: Η Μυρτώ πεθαίνει μακριά από την πατρίδα της, την Ελαία της Αιολίδος, 25 χιλιόμετρα από το Πέργαμο της Μικράς Ασίας. Πιθανόν ο πατέρας της – ή ο άντρας της – να βρέθηκε στην Κύπρο την εποχή της βασιλείας του Αντίγονου.

Αξιοποίηση

- Η Κύπρος κατά την Ελληνιστική εποχή (Ιστορία). Σχέσεις του νησιού με τις γειτονικές χώρες τότε και σήμερα. Διαθεματική προσέγγιση (Γεωγραφία [Ταξιδεύω στον κόσμο: Ειδικές σχέσεις της Κύπρου με άλλες χώρες]).
- Εργασία (project) με θέμα: Ο θρήνος για τον πρόωρο θάνατο στην αρχαία και νεότερη λογοτεχνία (π.χ. θρήνοι/κομποί αρχαίας τραγωδίας, μοιρολόγια, Επιτάφιος Θουκυδίδη, Επιτάφιος Γ. Ρίτσου ή και άλλα κείμενα του Αναλυτικού Προγράμματος). Διαθεματική προσέγγιση (Μουσική, Θεάτρο) και προσπάθεια παρουσίασης δρωμένου ή θεατρικής παράστασης.
- Επίσκεψη στο επιγραφικό τμήμα του Αρχαιολογικού Μουσείου Λευκωσίας ή το Μουσείο Πιερίδη στη Λάρνακα. Προσπάθεια να αποτυπωθούν στο χαρτί τα όσα αναγράφονται στις εκεί επιτύμβιες στήλες. Μύηση στο έργο των επιγραφολόγων, διαχωρίζοντας τις λέξεις των επιγραφών και μεταγράφοντας τα επιγράμματα σε μικρογράμματη γραφή. (Η εργασία αυτή προτείνεται κατά την επεξεργασία όλων των επιγραφών, έμμετρων και πεζών.)

A31. Στον Σαλαμίνιο Δημώνακτα (E26)

Επιτύμβιο επίγραμμα που ανάγεται στον 2ο αιώνα π.Χ. Αναφέρεται στον Δημώνακτα τον Σαλαμίνιο, έμπορο εικοσιοχτάχρονο. Βρέθηκε στον Άγιο Σέργιο, κοντά στα ερείπια της Σαλαμίνας. Αποτελείται από 5 ελεγειακά δίστιχα σε άψογο μέτρο, γλαφυρό ύφος και γλώσσα Κυπριακή.

Τύμβε, τίνος τόδε σῆμα; τεὰν ὑπὸ λισσάδα κε[ῖται]
 τίς, φράσον, οἰκτροτάταν μοῖραν ἐνεγκάμενο[ς];
 Δημῶναξ, Σαλαμῖς δὲν ἐθρέψατο παῖδα φέριστον
 ἐμπορίαις, πικρὸν δ' εἰς Ἀχέροντ' ἔμολεν
 5 πόντον ἐπιπλώσας ἀλιμυρέα καὶ πολυκλαύτῳ
 ματέρι καὶ γενέται στῦγνὰ λιπὼν δάκρυα·
 οὐχ ἦψαν φῶς γὰρ τὸ γαμήλιον οὐδ' ὕμέναιον
 ἔκλαγον, ἀλλὰ γόους ὀκτακαιεικοσέτους.
 οὐ κακὸς ἐστ' Αἴδας· παρίθι, ξένε, «χαῖρε» προσείπας,
 10 κοινὸς ἐπεὶ θνατοῖς ὁ πλόος εἰς φθιμένους.

Τύμβε, τίνος ετούτη η στήλη; στην πλάκα σου αποκάτω κείται
 ποιος, πες, οικτρότατη τη μοίρα φέροντας;
 Ο Δημόνακτας, η Σαλαμίνα τον οποίον ανέθρεψε τέκνο λαμπρό
 στα εμπορικά, μα στον πικρόν Αχέροντα έφτασε
 τον πόντο διαπλέοντας τον αλμυρό και στην πολύκλαυτη
 τη μάνα και τον πατέρα δάκρυα αφήνοντας στυγνά·
 γιατί δεν άναψαν γαμήλιο φως ούτε τραγούδι γάμου
 βροντολάλησαν, μα μοιρολόγια οκτώ και είκοσι χρόνων.
 Δεν είν' κακός ο Άδης· προσπέρνα, ξένε, «χαίρε» όντας πεις,
 γιατί για τους θνητούς κοινός ο πλους στους πεθαμένους.

Σχόλια

1. λισσάδα: το λισσάς είναι θηλυκό του επιθέτου λισσός, που προσδιορίζει κατά κανόνα το ουσιαστικό πέτρα (γυμνή, λεία, απότομη, εδώ ταφόπλακα).

3-4. παῖδα φέριστον | έμπορίαις: Η ενασχόληση με μεταφορές προϊόντων ειδικά μέσω θαλάσσης θεωρούνταν η πιο αξιόλογη και αυτοί που τις εκτελούσαν θεωρούνταν οι πιο ριψοκίνδυνοι και ικανοί έμποροι.

5. πόντον επιπλώσας: Η φράση είναι Ομηρική (πόντον επιπλεύσας) και το επίθετο **άλιμυρέα** προσδιορίζει τον πόντο, που είναι αλμυρός, γεμάτος αλάτι.

10. κοινός έπει θνατοῖς ό πλόος εἰς φθιμένους: Φράση που αποτελεί κοινό τόπο στα επιτύμβια επιγράμματα. Χαρακτηρίζεται μοναδική η χρήση του **πλόος** (πλοῦς) για τον έμπορο που εἰς Αχέροντ' έμολεν.

φθιμένους: Πολύ συχνή η χρήση της μετχ. του φθίνω (και αποφθίνω –αποφθιμένους) σε επιτύμβια επιγράμματα. Πολύ συχνή είναι και η χρήση της μετχ. για το φθίμενον *δέμας* / *σῶμα*, με τη σαφή διάκριση σώματος – ψυχής.

Αξιοποίηση

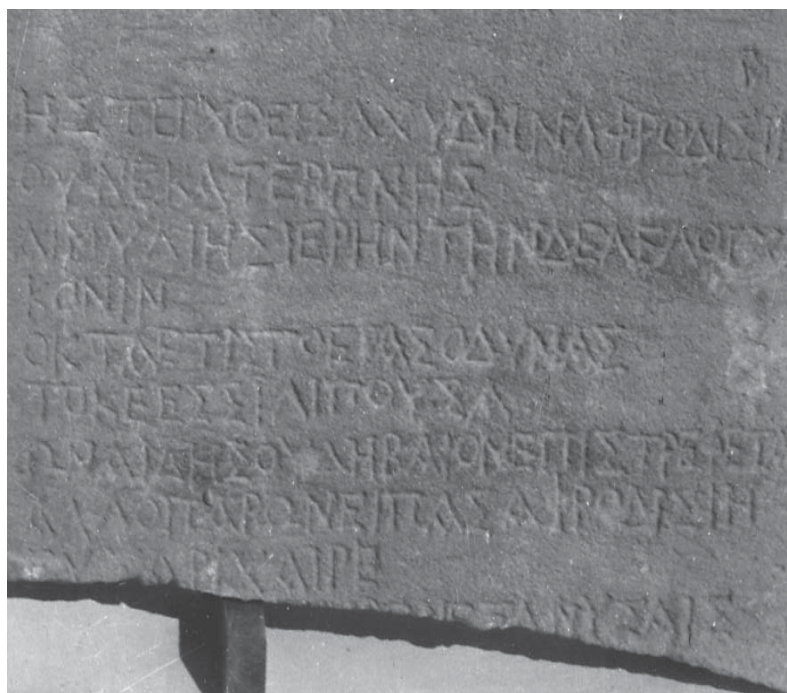
- Εμπορικές συναλλαγές της Κύπρου με πόλεις της Ελλάδας κατά την αρχαιότητα (προϊόντα εισαγωγής και εξαγωγής, δεσμοί φιλίας και συνεργασίας). / Το καράβι της Κερύνειας.
- Εργασία (project), όπως αυτή προτείνεται στο επίγραμμα A30 (E21).

A32. Στην οκτάχρονη Αφροδισία (E28)

Επιτύμβιο επίγραμμα που αναφέρεται στην οκτάχρονη Αφροδισία. Ανάγεται στον 2ο αι. π.Χ. Ανακαλύφθηκε στην Αμαθούντα και βρίσκεται στο Κυπριακό Μουσείο. Αποτελείται από τρία ελεγειακά δίστιχα σε Ιωνική διάλεκτο. Δίνεται με παραστατικότητα το ευτυχισμένο παρελθόν της κόρης, το σκληρό παρόν που βιώνουν οι γονείς της και το άδηλο μέλλον για κάθε περαστικό. Χαρακτηρίζεται από έντονο λυρισμό και συνεχές ξάφνιασμα και είναι εξαιρετικό δείγμα Κυπριακής ποίησης της εποχής.

- Η στερχθεισα χύδην Αφροδισίη οὔνεκα τερπνῆς
 αἰμυλῆς ἱερὴν τήνδε λέλογχα κόνιν
 ὀκταέτις γοερὰς ὀδύνας τοκέεσσι λιποῦσα,
 ὦν Αἴδης οὐ δὴ βαιὸν ἐπιστρέφεται.
 5 ἄλλ' ὁ παρὼν εἶπας «Αφροδισίη εὐχαρι, χαῖρε»
 [αὐτὸς δὴ χ]αίρων ἐξανύσαις [ἀτραπόν].

Η λατρεμένη πλέρια Αφροδισία για την τερπνή
 γοητεία το ιερὸ ετούτο νά 'βρω μού' λαχε το χώμα
 οκτάχρονη, γοερές αφήνοντας οδύνες στους γονείς
 που ο Άδης βέβαια δεν τις υπολογίζει διόλου.
 Μα ο παρών εσύ σαν πεις «Αφροδισία χαριτωμένη, χαίρε»
 ο ίδιος βέβαια χαίροντας τον δρόμο σου να ξετελειώσεις.

Εικ. 9: ΑΜΑΘΟΥΣ, (ΚΥΠΡ. ΜΟΥΣΕΙΟ, I. G. 133)

Σχόλια

1. Ἡ στερχθεῖσα χύδην: Η φράση απαντά μόνο στο επίγραμμα αυτό (στερχθεῖσα, του στέργω, από όπου και τα στοργή, στοργικός, ἄστοργος / χύδην < χεύω και χέω, και χυτός, χύτης – χοή, χοῦς, οἶνο-χόος, ἀργυρο-χόος,). Η φράση δηλώνει την άμετρη και ποικιλότροπη αγάπη των γονιών της οκτάχρονης Αφροδισίας.

τερπνῆς αἰμυλίας: Αποδίδει εκφράσεις για νεαρές και γοητευτικές γυναίκες. Επιτυγχάνεται να δοθεί η εικόνα μιας τρισχαριτωμένης μικρούλας, που με τη γλύκα και την ομορφιά της ξετρελαίνει τους γονείς της και αυτοί της εκδηλώνουν την αγάπη τους χύδην (κάνοντάς της κάθε χατήρι).

2. ἱερὴν τήνδε λέλογχα κόνιν: Δίνεται η έννοια του αναπόδραστου του θανάτου και της υπακοής στη θεϊκή βούληση.

5. εὖχαρι, χαῖρε: Η πρώτη λέξη συνδέεται υπαινικτικά με το μικρό, χαριτωμένο κορίτσι (Αφροδισίη) και ηχητικά με το χαῖρε.

Αξιοποίηση

- Ο πρόωρος χαμός στη Νεοελληνική Λογοτεχνία (διακειμενική προσέγγιση). Σύνδεση του επιγράμματος με το Α30 (Ε21), καθώς και με τα επόμενα επιγράμματα Α33 (Ε31), Α34 (Ε33), Α39 (Ε40), Α42 (Ε49).
- Γυναικεία ονόματα στην αρχαιότητα και η ετυμολογία τους. Σύνδεση του επιγράμματος με το Α30 (Ε21, Μυρτώ), Α34 (Ε33, Σωσιπάτρα), Α40 (Ε42, Ευοδία). Διερεύνηση για την επιβίωση των ονομάτων αυτών στις μέρες μας και σύγχρονες τάσεις στην ονομασία κοριτσιών.
- Επίσκεψη στο επιγραφικό τμήμα του Αρχαιολογικού Μουσείου Λευκωσίας ή το Μουσείο Πιερίδη στη Λάρνακα, βλ. Α30 (Ε21).

A33. Στον Στασίοικο (E31)

Το επιτύμβιο αυτό επίγραμμα χρονολογείται στα τέλη της Ελληνιστικής ή μάλλον στις αρχές της Ρωμαϊκής περιόδου. Βρέθηκε στο Κούριο το 1883 και βρίσκεται στο Κυπριακό Μουσείο. Αναφέρεται στον πρόωρο θάνατο νεαρού μάλλον άνδρα με το όνομα Στασίοικος. Το μέτρο είναι άψογο, με σημαντική πρωτοτυπία στη γλώσσα και το ύφος. Υπάρχει έξοχος συνδυασμός θεμάτων που δίνονται με έναν ιδιαίτερο λυρισμό.

- [Στασίοι]κον π[λήσα]ντα βίον τέλ[ος], ὧ̃ παροδεῖτα,
 [λιτῇ ὑπὸ σ]τήλη κεί[μ]ενον οἰκτρὸν ὄρᾱς.
 [πλεύσας γὰρ] δύστηνος ἐπ' Ἀξείνου στόμα πόν[του]
 [τηλόθι τὸ]μ Μοιρῶν ἐξετέλεσσα μίτον,
 5 [οὐ γάμον, οὐχ] ὑμέναιον ἰδὼν γλυκύν, ἀλλὰ [τοκεῦσι]
 [δάκρυα] καὶ τυπετῶν λυγρὰ λιπὼν ἄχεα.
 [οὐδὲν δ' ἐξεύρο]ντο κακοῦ παραμύθιον οἴκτου,
 [ἀντὶ δὲ νῦν θαλά]μου τύμβον ἔχουσι τέκνου.
 ἀλλ' ἔμ' ἀ[χῶν λή]θη περιδέδρομεν, οἰκτρὰ δὲ πένθη
 10 [ἐκτέτατ]αι μογερῷ Θειοδότῳ γενέτῃ.

Τον Στασίοικο που της ζωής συμπλήρωσε, περαστικέ, τον κύκλο
 κάτω απ' τη στήλη τη λιτή οικτρός να κείται βλέπεις.
 Πλέοντας ο δύστηχος προς του Αξείνου το στόμα Πόντου
 μακριά των Μοιρών ξετέλεψα το νήμα,
 ούτε γάμο οὐτ' υμέναιο βλέποντας γλυκύ, μα στους γονεῖς
 δάκρυα και φοβερούς των κοπετών αφήνοντας τους πόνους.
 Καμιά δεν βρήκαν του κακού παρηγοριά στον θρήνο,
 π' αντὶ θαλάμου νυφικού τον τάφο τώρα ἔχουν του παιδιού τους.
 Αλλ' ἐμέ των πόνων λήθη περικάλυψε, οἰκτρά δε πένθη
 στον Θεόδοτο ἔχουν απλωθεῖ τον δύσμοιρο πατέρα.

Εικ. 10: ΚΟΥΡΙΟΝ, (ΚΥΠΡ. ΜΟΥΣΕΙΟ Ι. Γ. 71)

Σχόλια

1. [Στασίοι]κον: Πολύ σύνηθες και γνωστό Κυπριακό όνομα της εποχής.

παροδεῖτα: Ονομαστ. ὁ παροδείτης), ο ξένος, ο οδοιπόρος, ο περαστικός. Η λέξη παρατηρείται συχνά σε επιγράμματα, στο τέλος του στίχου, όπως εδώ, ή σε άλλη θέση.

3. Αξείνου στόμα πόν[του]: Γίνεται λόγος για το στόμα του Εύξεινου πόντου και όχι αόριστα για το στόμα αφιλόξενου πόντου. Η έκφραση στόμα Πόντου ή στόμα Εύξεινου Πόντου απαντά συχνά σε αρχαίες πηγές.

4. Μοιρών (...) μίτον: Φράση που επίσης απαντά συχνά σε επιγράμματα και συνδυάζεται συνήθως με το ἄωρον (Μοιρῶν με μίτον ὕμνιν ἐκλώσατο, παῖδες, ἄωρον) ή το πικρός (Μοιράων με μίτος πικρός ὤλεσεν) ή το ἄνισος (μοιρῶν γὰρ ἄνισος τοῦτ' ἐπέκλωσεν μίτος).

5-10. Το επίγραμμα εμφανίζει σημαντική λεκτική πρωτοτυπία. Αξίζει να προσεχθεί: (α) ο συνδυασμός των επιθέτων - ουσιαστικών: στ. 5 ὑμέναιον ... γλυκύν / στ. 6 λυγρὰ ... ἄχεα / στ. 7 κακοῦ ... οἴκτου / στ. 9 οἴκτρά ... πένθη / στ. 10 μογερῶ ... γενέτη. (β) η χρήση σπάνιων λέξεων και εκφράσεων: στ. 6 τυπετῶν / στ. 7 παραμύθιον οἴκτου / στ. 9 ἀλχῶν λή]θη περιδέδρομεν.

Αξιοποίηση

- Σύνδεση του επιγράμματος με τα επιγράμματα Α31 (Ε26), Α32 (Ε28), Α33 (Ε31). Ο πόνος των γονέων για τη δυστυχία των παιδιών τους μπροστά σε έναν πρόωγο θάνατο. Μονόλογοι ή διάλογοι μυθικών ηρώων ή ηρώων λογοτεχνικών κειμένων. Σύνδεση με τα Αρχαία Ελληνικά από μετάφραση Β' Γυμνασίου, Ιλιάδα, ραψ. Α, στ. 350-431: Συνάντηση Αχιλλέα – Θέτιδας, Ω 468-677: Συνάντηση Πριάμου – Αχιλλέα. Νεοελληνική Λογοτεχνία (Δημοτικό τραγούδι Του Νεκρού Αδελφού).
- Αρχαία Ελληνικά Γ' Λυκείου, Περικλέους Επιτάφιος, Κεφ. 44.
- Η συνεξέταση των πιο πάνω κειμένων οδηγεί στη διαπίστωση ότι ο θάνατος από τη στιγμή της δημιουργίας του ανθρώπου μέχρι και σήμερα αποτελεί κοινή μοίρα των ανθρώπων, στερεί ανελέητα τη ζωή νεαρών ατόμων, ανατρέποντας τη φυσική τάξη των πραγμάτων. Οι μαθητές /-τριες καλούνται να δώσουν το δικό τους δείγμα δημιουργικής γραφής (ένα δικό τους επίγραμμα για κάποιο νέο που έπεσε θύμα της ασφάλτου ή των ναρκωτικών ή κάποιας ασθένειας. Το επίγραμμα αυτό μπορεί να μελοποιηθεί και να παρουσιαστεί στο πλαίσιο της Ημέρας Καινοτομίας και Δημιουργικότητας ή άλλης εκδήλωσης σχετικής).

A34. Σωσιπάτρα (E33)

Επιτύμβιο επίγραμμα που ανάγεται στα τέλη του 2ου με αρχές 1ου αι. π.Χ. Βρέθηκε στην Αφάνεια (περιοχή αρχαίων Χύτρων) και βρίσκεται στο Κυπριακό Μουσείο. Είναι αξιόλογο επίγραμμα από άποψη μορφής, με άψογο μέτρο και με τύπους της Κυπριακής διαλέκτου. Παρουσιάζεται με λυρικό τρόπο ο λόγος της νεαρής νεκρής, της Σωσιπάτρας, η οποία σαν τρυφερό κλωνάρι ελιάς ξεκόπηκε από τους πατρικούς θαλάμους.

[Ως] δ' άπαλόν ρειπαῖς άνεμώδεσιν ἔρνος ἐλαίας
 Σωσ[ιπάτρα] ἐκ πατρικῶν ἐξεκόπην θαλάμων.
 οὔνομά σοι κενεὸν παρῆν Γάμο[ς]· ἂν γὰρ ἔθρεψες
 φροντίσιν ἀδίσταις, νῦν γενόμεν ἄγαμος·
 5 τῶ[ν] γὰρ ἐπὶ ψυχάν τις <ἐ>μὰν διεχώρισε δαίμων,
 τῶν περιλειπομένω[ν] νῦν κατόναισ[θε τ]έκνων.
 εὐχὰς δ' εἰς αἰῶνα θεοῖς χθονίοισι πρ[ο]πέμπω{ι}
 καὶ [-----]
 [--- λοι]πὸν ὅπως γ[ῆ]ρας -----]
 10 [-----]

Σαν τρυφερό κλωνάρι ελιάς απ' τις ριπές τ' ανέμου
 η Σωσιπάτρα από τους πατρικούς ξεκόπηκα θαλάμους.
 Όνομα για σε κενό ήταν το Γάμος· γιατί αυτή π' ανέθρεψες
 με τις φροντίδες τις γλυκύτατες, τώρα απόμεινα άγαμη·
 μα αυτά που απ' τη δική μου την ψυχή κάποιος διαχώρισε θεός
 όσα σας έμειναν παιδιά χαρείτε τώρα.
 Ευχές αιώνια στους θεούς του πάνω κόσμου στέλνω
 και (τους παρακαλώ να δώσουν)
 τα γηρατειά σας του λοιπού (όλο χαρά να είναι).

Σχόλια

1-2. [Ως] δ' άπαλόν (...) έρνος έλαίας | Σως[ιπάτρα] (...) θαλάμων: παρομοίωση που δονεί έντονα την ανθρώπινη ψυχή. Το επίθετο άπαλός (μαλακός, τρυφερός) χρησιμοποιείται κατά κανόνα για το ανθρώπινο σώμα στον Όμηρο, αργότερα και για ανθρώπους, για δήλωση της τρυφερότητας. Παρόμοια είναι και η χρήση του έρνος (νεαρός βλαστός, βλαστάρι), ενώ το έκ πατρικών εξεκόπην θαλάμων απαντά μόνο στο συγκεκριμένο επίγραμμα.

3. Γάμο[ς]: Το όνομα του πατέρα της νεκρής, που απαντά συχνά στην Αθήνα, στην Κρήτη, στη Θήρα κ.ά. Σε συνδυασμό με το όνομα της νεκρής, Σωσιπάτρα, προσδίδεται ιδιαίτερη χροιά στα συμφραζόμενα: δημιουργείται έντονη αντίθεση μεταξύ του κύριου ονόματος Γάμος και του επιθέτου άγαμος στον επόμενο στίχο.

7. εύχας δ' είς αιώνα θεοίς χθονίοισι πρ[ο]πέμπω[ι]: Δεν ακολουθεί θρήνος από μέρους της Σωσιπάτρας, αντίθετα εκφράζονται ευχές για τους δικούς της και ιδιαίτερα για τους γονείς της, για «καλά γηρατεία».

Αξιοποίηση

- Εργασία (project) όπως αυτή που προτείνεται στο επίγραμμα A30 (E21).
- Σύνδεση του επιγράμματος με την αντίληψη της χριστιανικής θρησκείας για την τύχη των ψυχών και πώς αυτές είναι δυνατόν να επέμβουν στα ανθρώπινα. Διερεύνηση του θέματος και σε άλλες θρησκείες, ώστε να διαφανούν ομοιότητες ή διαφορές (Αρχαία Ελληνικά, Θρησκευτικά, Φιλοσοφία).
- Συνανάγνωση με το Μοιρολόγι της φώκας του Αλ. Παπαδιαμάντη, σε σχέση με (α.) το θάνατο μικρού κοριτσιού και (β.) τη συνέχιση της ζωής για τους υπόλοιπους (εξηκολούθει).

A35. Μην μεγαλοφρονείς άνθρωπε (E34)

Επιτύμβιο επίγραμμα χαραγμένο σε μαρμάρινη στήλη, τέσσερα κομμάτια της οποίας βρέθηκαν στην περιοχή της Ελληνιστικής και Ρωμαϊκής Νεκρόπολης της Σαλαμίνας, στο σημερινό χωριό Άγιος Σέργιος. Μέχρι το 1974 βρισκόταν στο Μουσείο Αμμοχώστου. Το επίγραμμα είναι σε ιαμβικό τρίμετρο (χορικά των τραγωδιών) και όχι στο συνηθισμένο ελεγειακό μέτρο των επιγραμμάτων. Ο άγνωστος ποιητής αναφέρεται σε έναν πρόωρα χαμένο –άγνωστο σε μας– θνητό και υπογραμμίζει την ανάγκη για μετριοφροσύνη λόγω της μηδαμινότητας του ανθρώπου.

- [x – υ – x – υ –] θνητὸς τίς εἶ;
 [x – υ – x –] ε τὰς ἐμὰς τύχας
 [x – υ – x – υ –]ς οὐμὸς Αἶδας
 [x – υ – x – υ –]μορφον πικρᾶς
 5 [x – υ – x – υ ο]υ δυσμοιρίας
 [x – υ – x – υ]ως ἐμοί, ξένε,
 [x – υ – x – υ]ν ἀνθήσας ἔτη·
 οὐδ' αὖ βίου τὸν ἡδὺν [ἦλυθο?]ν τρίβον·
 μέλλων τὰ Μουσῶν δ[ῶ]ρα βαστάζειν κ[αλῶς]
 10 ἀρπαστὸς οἷα χρυσὸς ἢ τις ἄργυρο[ς]
 κεῖμαι τάφοισι τοῖσδε, θησαυρὸς βαρὺς
 γονεῦσι τοῖς σπ[ε]ίρασιν. ὦ πικρὰ Φύσι,
 τί δῆτα γεννᾷς ἢ τ' ἀναλίσκεις ταχύ;
 φθονεῖ σεαυ[τῇ] τῶν καλῶν εἶναί τι σόν;
 15 μηδεὶς φρονή[σῃ] μειζον ἀνθρώπων ?] ποτέ·
 οὐδὲν γὰρ ἐσμ[έν] πλὴν σκιά πάντες βροτοί ?].

Εικ. 11: ΧΥΤΡΟΙ (ΚΥΠΡ. ΜΟΥΣΕΙΟ, I. G. 211)

[– – – – –] θνητός ποιος είσαι;
 [– – – – –] τις δικές μου τύχες
 [– – – – –] κακομουτσουνιασμένος Άδης
 [– – – – –] (-μορφο) πικρής
 [– – – – –] κακομοιριάς
 [– – – – –] σε μένα, ξένε
 [– – – – – (λίγα)] αφού άνθησα έτη·
 ούτε του βίου πάλι το γλυκύ (τράβηξα) μονοπάτι·
 ενώ έμελλα τα δώρα των Μουσών καλά να τα βαστάζω
 αρπάχτηκα σαν τον χρυσό ή κάποιο ασήμι και
 κείτομαι σ' αυτούς εδώ τους τάφους, θησαυρός βαρύς
 για τους γονείς που μ' έσπειραν. Φύση πικρή,
 τι στο καλό γεννάς και στ' άψε σβήσε τ' αναλίσκεις;
 φθονώντας σε απ' τα καλά κάτι δικό σου νά 'ναι αρνιέσαι;
 Κανείς μη μεγαλοφρονήσει (σ' άνθρωπον αταίριαστα) ποτέ·
 τι τίποτα δεν είμαστε (παρά σκιά όλοι οι θνητοί).

Σχόλια

Η γλώσσα που χρησιμοποιείται στο επίγραμμα θυμίζει αυτήν των τραγωδιών: στ. 9 **βαστάζειν**, στ. 8 **τρίβον**, στ. 13 **τί δητα, αναλίσκεις**.

10. άρπαστός: <άρπάζω <άρπαξ (άρπη, άρπυια και άρπυς). Το ρήμα χρησιμοποιείται συχνά για βίαιη αρπαγή γυναίκας. Εδώ μπορούμε να θυμηθούμε τις διάφορες αρπαγές γυναικών, όπως την αρπαγή της Ιούς (προλογικά κεφάλαια από τον Ηρόδοτο) ή την αρπαγή της Ευρώπης.

οΐα χρυσός ή τις άργυρος: Ο νεκρός παρομοιάζεται με πολύτιμα υλικά, ενώ συνήθως στα επιγράμματα ο νεκρός παραλληλίζεται με δέντρα και άνθη.

11-12. θησαυρός βαρύς | γονεῦσι: Η επιλογή **βαρύς** ενισχύει την αντίθεση ανάμεσα στις μεγάλες χαρές που απολάμβαναν οι γονείς από τον βαρύν «θησαυρό» τους (: μεγάλου βάρους και ανεκτίμητης αξίας) και στο βαρύ πένθος τους λόγω του πρόωρου θανάτου του.

12. πικρά Φύσι: Η προσωποποίηση της Φύσης εμφανίζεται σε πολλά κείμενα των Στωικών φιλοσόφων, ενώ κατά τον 2^ο αι. π.Χ. η έννοια εισέρχεται στην ευρύτερη περιοχή της ποίησης.

13-14. τί δητα γενναῖς (...): Η ερώτηση εκφράζει όλη την απόγνωση του ανθρώπου μπροστά στην τραγικότητα της μοίρας, κυρίως μπροστά στη βίωση του πρόωρου θανάτου αγαπημένων προσώπων. Συμπληρώνεται από το **ή τ' αναλίσκεις ταχύ**,

όπου δηλώνεται η αγανάκτηση για το άδικο του θανάτου. Στον επόμενο 14^ο στίχο παρουσιάζεται ως αιτία του θανάτου ο φθόνος (φθονεί σεαυτῇ).

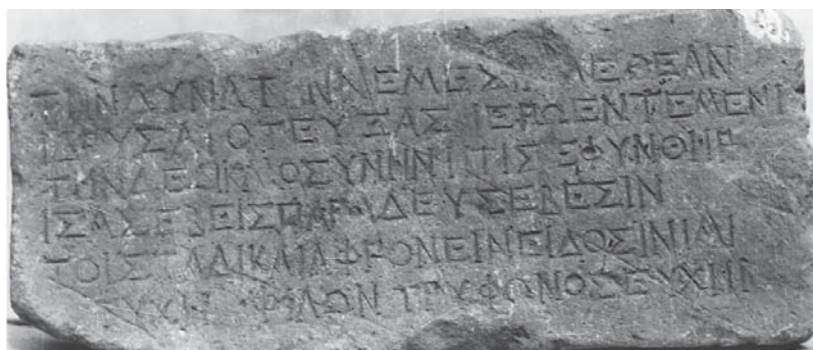
15-16. Στους δύο τελευταίους στίχους δηλώνεται η δέουσα στάση του ανθρώπου απέναντι στη ζωή: κανείς να μην υψηλοφρονεί, αφού δεν είμαστε οι θνητοί παρά ένα τίποτα, **πλὴν σκιά πάντες βροτοί.**

Αξιοποίηση

- Διαθεματική Εργασία (project), όπως αυτή που προτείνεται στο A30 (E21). Στην όλη εργασία σημαντική θα είναι η αξιοποίηση του σχετικού υλικού κατά τη συζήτηση: Η πίστη στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης. Ασθένεια – Θάνατος (Αρχαία Ελληνικά, Θρησκευτικά, Φιλοσοφία).
- Επίσκεψη στο επιγραφικό τμήμα του Αρχαιολογικού Μουσείου Λευκωσίας ή το Μουσείο Πιερίδη στη Λάρνακα (βλ. A30:E21).

A36. Το τάμα του Φίλωνα (E35)

Αναθηματικό επίγραμμα χαραγμένο σε ορθογώνιο όγκο από αμμόλιθο με άγνωστη προέλευση. Χρονολογείται τον 1ον αι. μ.Χ. Σε έξι σειρές δίνεται το κείμενο δύο ελεγειακών διστίχων, με το οποίο ο Φίλων Τρύφωνος συνοδεύει την προσφορά του στη Νέμεση. Το κείμενο εμφανίζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς δίνει μια πρώιμη απεικόνιση της λατρείας της Νέμεσης ως καθολικής θεάς, ταυτισμένης με τη Δικαιοσύνη αφενός και με την Τύχη από την άλλη. Από το όνομα της Νεμέσεως, κατά μίαν άποψη, προέρχεται και το όνομα της Λεμεσού.

Εικ. 12: Αναθηματική επιγραφή στη Νέμεση

- 3 Τὴν δυνατὴν Νέμεσιν με θεὰν ἰδρύσατο τεύξας
 ἱερῷ ἐν τεμένει, τήνδε Δικαιοσύνην,
 ἥτις ἔφυν θῆρ ἰς ἀσεβεῖς, παρὰ δ' εὐσεβέ<εσ>σιν
 τοῖς τὰ δίκαια φρονεῖν εἰδόσιν ἱμὶ Τύχῃ,
 Φίλων Τρύφωνος εὐχῇ.

Τη δυνατή Νέμεση τη θεά εμέ φιλοτεχνώντας αφιέρωσε
 στο ιερό το τέμενος, ετούτη τη Δικαιοσύνη,
 πού 'μαι απ' τη φύση μου θεριό στους ασεβείς, στους δ' ευσεβείς
 όσους τα δίκαια να πράττουν ξέρουν είμαι Τύχη,
 ο Φίλων Τρύφωνος σ' εκπλήρωση τάματος.

Σχόλια

- 2. τήνδε Δικαιοσύνην:** Προσωποποιείται η Δικαιοσύνη, η οποία εμφανίζεται ως ταυτόσημη με τη Δίκη. Υποδηλώνεται στενή σχέση της Δικαιοσύνης και της Δίκης με τη Νέμεση.
- 3. θῆρ:** θηρίο. Η λέξη παραπέμπει στις παραστάσεις της Νέμεσης με ζώα και στη σχέση της με την Άρτεμη, την πότνιαν θεά θηρῶν.
- 5. Φίλων Τρύφωνος εὐχῇ:** Η δοτική εὐχῇ δηλώνει τον σκοπό για τον οποίο ο Φίλων έστησε το άγαλμα: (α) για εκπλήρωση τάματος ή (β) για ευχή, προσευχή. Τα ονόματα Φίλων και Τρύφων φαίνεται να απαντούν κυρίως στη νότια ακτή της Κύπρου.

Αξιοποίηση

- Διαθεματική εργασία: Η σημασία του τάματος στο θείο από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας (λαογραφική έρευνα για τα διάφορα προσκυνήματα στην Κύπρο και Ελλάδα σε σχέση με τη χριστιανική πίστη για τις προϋποθέσεις ανταπόδοσης από μέρους του Αγίου).
- Αρχαία Ελληνικά - Φιλοσοφία - Θρησκευτικά: Το θέμα της δικαιοσύνης, της ανταπόδοσης ανάλογα με τις πράξεις του καθενός.
- Ετυμολογία του ονόματος Λεμεσός.

A37. Στον Αγαθοκλίωνα τον ηθογράφο (E36)

Επιτύμβιο επίγραμμα ενός ελεγειακού διστίχου, χαραγμένου σε στήλη που βρέθηκε στη Λάρνακα. Χρονολογείται το 2^ο αι. μ.Χ. Εμφανίζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον με την αναφορά στον μειμολόγων πάντων ἑξοχον ἐν χάρισιν και βιολόγον Αγαθοκλίωνα.

2 Μοψαῖον κόνις ἦδε Αγαθοκλέα παῖδα κέκευθεν
μειμολόγων πάντων ἑξοχον ἐν χάρισιν.
Αγαθοκλίωνα βιολόγον.

Τον γιο του Μόψου Αγαθοκλή η σκόνη τούτη έχει σκεπάσει
από τους μιμολόγους όλους ἑξοχο στις χάρες.
Τον Αγαθοκλίωνα τον ηθογράφο.

Σχόλια

1. Μοψαῖον (...) Αγαθοκλέα παῖδα: Το Μοψαῖος είναι πατρωνυμικό επίθετο από το όνομα Μόψος. Τα ονόματα Μόψος και Μοψαῖος στην Κύπρο φέρουν ένα εννοιολογικό βάρος που τα καθιστά ιδιαίτερα εύστοχα σε σχέση και με την επαγγελματική ιδιότητα του γιου, ίσως και του πατέρα, μιμολόγος.

2. μειμολόγων: Η λέξη μι(ε)μολόγος (ποιητής) παραπέμπει στη δραματική ποίηση. Η χρήση της στο επίγραμμα αυτό σε συνδυασμό με τη λέξη βιολόγον (ηθογράφος) οδηγεί στις σχετικές παραστάσεις δράματος. Ο βιολόγος μπορεί να είναι και ο ποιητής του μίμου της παράστασης.

Αξιοποίηση

- Η καταξίωση του ποιητή: διερεύνηση σε διαχρονικό επίπεδο. Ποια η θέση των ποιητών στη σημερινή κοινωνία.
- Τιμημένοι, καταξιωμένοι ποιητές (Έλληνες και ξένοι). Αναζήτηση στοιχείων και δημιουργία ενός λευκώματος, αφιερωμένου στους ποιητές που διακρίθηκαν (κείμενα – αναφορές, φωτογραφικό υλικό, σκέψεις – προβληματισμοί, σημαντικότερα έργα).

A38. Αρώματα και στεφάνια ρόδινα (E37)

Επίγραμμα επιτύμβιο, χαραγμένο σε στήλη από λευκό μάρμαρο. Βρέθηκε στο Κίτιο (περιοχή Λάρνακας). Χρονολογείται στον 2/3 μ.Χ. αιώνα. Αποτελείται από τρεις λυρικούς στίχους σε μέτρο αναπαιστικό κι ένα πεζό κείμενο, που αποτελεί απαγόρευση για απόθεση άλλου νεκρού στον τάφο. Εμφανίζεται να μιλά ο ίδιος ο νεκρός, όπως και σε πολλά άλλα κυπριακά επιγράμματα, με τη διαφορά ότι εδώ γίνεται αναφορά για μελλοντικό θάνατο. Ίσως ο άγνωστος ποιητής να έγραψε το επίγραμμα αυτό πριν από το θάνατό του.

3 *Ἐν ἀρώμασι καὶ στεφάνοις<ς> ῥοδίνοις
καὶ σινδόνι λεπτοφυῇ τρυφερά,
οὕτω θέτε μ[ε], ἂν ἀποθά[νω].*

*Ἄλλο μηδὲ[ν...] εἰ τι φέρεσ[θαι...]νον δῶρο[ν. ἄλλο] μηδὲν κύ-
[ριον]. εὐψ[ύχει].*

*Σ' αρώματα και στεφάνια ρόδινα
και σε σεντόνι αραχνοῦφαντο απαλό
έτσι αποθέστε με, αν αποθάνω.*

(Άλλο τίποτε ... μη φέρεις ... δώρο. Άλλο τίποτε νόμιμο δεν είναι [απαγόρευση ενταφιασμού άλλου νεκρού στον ίδιο τάφο;]. Χαίρε.)

Σχόλια

1. Ἐν ἀρώμασι: Μοναδική η χρήση της φράσης σε επίγραμμα. Εμφανίζεται σε γραπτά κείμενα του 5^{ου} αι. π.Χ., στον Ιπποκράτη κυρίως, δηλώνοντας κάθε αρωματικό φυτό ή τον καρπό του. Συχνές και εντυπωσιακές είναι και οι περιγραφές για τη χρήση αρωμάτων στις κηδείες επιφανών προσώπων.

στεφάνοις<ς> ῥοδίνοις: Συχνή η αναφορά σε άνθινα στεφάνια από επώνυμους και ανώνυμους επιγραμματοποιούς. Μπορούμε να θυμηθούμε, επίσης, την επιβίωση της χρήσης των ανθινών στεφανιών στα έθιμα του γάμου. [AKυΓ³ 35 *F9 με Σχόλια]

2. σινδόνι λεπτοφυῇ τρυφερά: Άλλο ένα ταφικό έθιμο που αφορά στην περιτύλιξη του νεκρού με σινδόνα.

Αξιοποίηση

- Το επίγραμμα αποτελεί πηγή για τη μελέτη των ταφικών εθίμων την εποχή στην οποία δημιουργείται. Σύγκριση των στοιχείων του επιγράμματος με ανάλογα έθιμα σε νεότερους χρόνους, έτσι ώστε να φανεί η συνέχεια των παραδόσεων και αντιλήψεων στον ελληνικό χώρο.
- Είναι δυνατόν να ακουστεί μελοποιημένο το επίγραμμα, όπως παρουσιάστηκε στο ΙΓ' Συμπόσιο Α. Κυπριακής Γραμματείας και στη συνέχεια να επιχειρηθεί μελοποίησή του από τους μαθητές/τριες.
- Αναζήτηση στην Κύπρο αρχαίων αρωματοποιείων (επίσκεψη στο αρχαιότερο αρωματοποιείο στον κόσμο, που βρίσκεται στην περιοχή του χωριού Πύργος στη Λεμεσό στην τοποθεσία Μαυροράχη).

Α39. Φίλε διαβάτη, λίγο στάσου (Ε40)

Επίγραμμα χαραγμένο στη βόρεια πλευρά μαρμάρινης πλάκας που βρέθηκε στη Λευκωσία. Αποτελείται από οκτώ σειρές: Στις δύο πρώτες (1-2) υπάρχει ένα προλογικό κείμενο, ενώ οι σειρές 3-8 δίνουν το κείμενο τριών ελεγειακών διστίχων. Χρονολογείται στον 2/3 μ.Χ. αιώνα. Εμφανίζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την εκτεταμένη αναφορά στη μοίρα του σώματος και της ψυχής του νεκρού, καθώς και στον τρόπο αντιμετώπισης του θανάτου.

5 *Κἂν τροχάδην βαίνης, φίλε ὦ παροδεῖτα, βαιὸν ἐπίσχες.
ἦρπασεν ἀθανάτων με χορός, τὸ δὲ σῶμα καλύπτει
γαῖα λαβοῦσα γέρας τοῦθ' ὃ δέδωκε πάλαι·
ἢ γάρ μοι ψυχὴ μὲν ἐς αἰθέρα καὶ Διὸς αὐλάς,
ὅστέα δ' εἰς Αἴδην ἄτροπος εἶλε νόμος.
τοῦτ' ἔλαχον μέγα δῶρον ὑπ' αὐτῶν Οὐρανίωνων
Εὐλάλιος, γαμικὸς μῶνος ἐνὶ φθιμένοις.*

Κι αν προχωρείς τροχάδην, φίλε διαβάτη, λίγο στάσου.
Με άρπαξε χορός των αθανάτων, το δε σώμα μου καλύπτει
η γη, ως γέρας παίρνοντας ό,τι παλιά έχει δώσει·
γιατί η ψυχή μου στον αιθέρα και στου Δία τις αυλές,
μα τα οστά στον Άδη άτρεπτος επήρε νόμος.
Τούτο μεγάλο δώρο απ' τους Ουρανίους τους ίδιους κέρδισα
ο Ευλάλιος, σε γάμου ηλικία μοναδικός μεσ' στους νεκρούς.

Σχόλια

4-5. ή γάρ μοι ψυχή (...) ὅστέα (...) εἶλε νόμος: Οι στίχοι αυτοί αποτελούν κοινό τόπο στον Όμηρο. Παρουσιάζεται το ζωντανό πτώμα στον τάφο, η σκιώδης μορφή στον Άδη, η ψυχή διασκορπάζεται στον αέρα ή απορροφάται στον αιθέρα.

7. Εὐλάλιος: Το όνομα δηλώνει προφανώς το χάρισμα του λόγου που είχε ο νεκρός, ο οποίος ήταν σε ηλικία γάμου (**γαμικός**), και το χάρισμα αυτό τον καθιστούσε μοναδικό (**μοῦνος**).

Αξιοποίηση

- Η κατάσταση των ψυχών μετά θάνατον, σύμφωνα με τη Χριστιανική θρησκεία. Συσχετισμός του επιγράμματος με την αντίληψη που επικρατεί στον Ομηρικό κόσμο (Αρχαία Ελληνικά από μετάφραση Α' Γυμνασίου, *Οδύσσεια*, ραψ. λ: Ο Οδυσσέας στον Άδη, όπου και η σχετική αναφορά για τις ψυχές στον Κάτω Κόσμο). Σύνδεση του επιγράμματος με το Α34 (Ε33).
- Το θέμα του θανάτου στον χριστιανισμό ή / και σε άλλες θρησκείες, πβ. Κλέαρχος Σολεύς (F5 και F6, σσ. 8-13 και 239-242).
- Ακρόαση του μελοποιημένου επιγράμματος, έτσι όπως παρουσιάστηκε από μαθητές/τριες στο ΙΓ' Συμπόσιο Αρχαίας Κυπριακής Γραμματείας. Μελοποίηση του επιγράμματος από μαθητές/τριες με ιδιαίτερη κλίση στη μουσική και σύνθεση.

Α40. Η φήμη της Ευοδίας (Ε42)

Επιτύμβιο επίγραμμα χαραγμένο σε μαρμάρινη πλάκα που βρέθηκε το 1965 στο χωριό Γαληνή, κοντά στην περιοχή των Σόλων, μέσα σε συλημένο τάφο μαζί με άλλα αντικείμενα που πιθανόν να ανήκαν στη νεκρή Ευοδία. Η επιγραφή εκτίθεται σήμερα στο Κυπριακό Μουσείο Λευκωσίας σχεδόν ακέραιη και στους πρώτους στίχους διατηρείται η εντυπωσιακή κόκκινη βαφή τους. Οι στίχοι είναι σε άψογο ελεγειακό μέτρο, ενώ στη γλώσσα παρατηρούνται έντονες απηχήσεις από το έπος. Σημαντικό είναι το επίγραμμα και ως προς το περιεχόμενό του, καθώς διαφαίνεται σ' αυτό η νέα χριστιανική αντίληψη για τον θάνατο.

- Εὐδορίας τόδε σῆμα πέλει γλυκερὸν μετὰ φένγος,
 ἧς κλέος ἀθάνατον λάμπ<ε>τε σωφροσύνης·
 3 ἀλλ' ἐκρίθη βίотου γλυκερὸν τέλος ἐν μερόπεσιν
 πασιν· ὁ τοῦτο φυγεῖν οὔποτε τις δύναται.

Της Ευοδίας το μνήμα εἶν' ετούτο με το γλυκό το φως,
 που αθάνατη της σωφροσύνης της η φήμη λάμπει·
 μα της ζωής τέλος γλυκό για τους θνητούς εκρίθη
 όλους· αυτό ακριβώς ποτέ κανείς δεν ημπορεί να τ' αποφύγει.

Εικ. 13: ΣΟΛΟΙ (ΚΥΠΡ. ΜΟΥΣΕΙΟ)

Σχόλια

1. Εὐδορίας: Το ουσιαστικό *εὐδορία* έχει τη σημασία της καλής πορείας, του καλού ταξιδιού, από το επίθετο *εὐδοος* που είναι ο ευδιάβατος, ο εύκολος. Το όνομα, λοιπόν, σε συνδυασμό με την έκφραση *βίотου γλυκερὸν τέλος*, είναι δηλωτικό του όμορφου δρόμου της νέας στη ζωή και στο θάνατο. Η νέα οδεύει με χαρά και προς τον θάνατο, όπως με χαρά έζησε τη ζωή της.

γλυκερὸν μετὰ φένγος: Το επίθετο *γλυκερός*, παράλληλος τύπος του *γλυκύς*, είναι περισσότερο ποιητικός τύπος, όπως και το ουσ. *φένγος* (φάος, φῶς), που δηλώνει κυρίως το φως του ήλιου, καθώς και άλλων άστρων, ιδιαίτερα της σελήνης ή το φως ενός πυρσού.

2. λάμπ<ε>τε: ΛΑΜΠΙCΤΕ στην επιγραφή, αντί *λάμπεται* (υποκ. το κλέος).

3. ἐν μερόπεσιν: *Μέροπες* είναι οι άνθρωποι που έχουν έναρθρο λόγο.

Αξιοποίηση

- Διαθεματική εργασία: Το αναπόδραστο του θανάτου και η μετά θάνατον ζωή, με στόχο να διαφανούν οι μεταφυσικές αναζητήσεις των ανθρώπων διαχρονικά. Συνεξέταση κειμένων αρχαίων φιλοσόφων (Πλάτων, Αριστοτέλης, Ζήνων ο Κιτιεύς, Κλέρχος Σολεύς) με κείμενα νεοελληνικής λογοτεχνίας (Λογοτεχνία) και με χωρία από την Αγία Γραφή και τους Πατέρες (Θρησκευτικά). Βλ. και Α41 (Ε48).

Α41. Στον Κρίσπιο (Ε48)

Επιτύμβιο επίγραμμα που βρέθηκε στη Νέα Πάφο. Χρονολογείται στον 2/3^ο αι. μ.Χ. Είναι ένα ελεγειακό οκτάστιχο επίγραμμα για τον εικοσάχρονο Κρίσπιο, που τον θρηνούν οι γέροντες γονείς του Τερτία και Διόνυσος. Αξιοσημείωτη είναι η φιλοσοφική διάθεση του ποιητή και η τάση για πρωτοτυπία τόσο στη γλώσσα όσο και στο περιεχόμενο, που μαζί με το άψογο μέτρο και την περίτεχνη δομή μαρτυρούν ιδιαίτερες ικανότητες για ένα ποιητή επιτύμβιων επιγραμμάτων.

[Κρί]σπιον είκοσέτη, χρυσέω[ι κ]οσ[μούμενον ἤθει],
 μ[ου]νογενῆ, τοκέων βάκτρον ἐν ἀμφοτέρων,
 ὤλεσε συνθραύσας δαίμων βαρὺς· οἱ δὲ φέρονται
 ἀσκήπωνι γονῇ γῆρας ἐρειδόμενοι,
 5 Τερτία ἡδ' ὁ τάλας Διονύσιος, οὗς ἀτέκμαρτος
 δαίμα Τύχη θνητοῖς θῆκεν ἀνωμαλιῶν.
 ἦ ῥα θεοῖς οὐκ ἔστι βροτῶν λόγος, ἀλλ' ἅτε θῆρες
 αὐτομάτῳ ζωῇ κυρόμεθ' ἢ θανάτῳ.

Τον Κρίσπιο είκοσι χρονών, χρυσό που τον κοσμούσε ήθος,
 μονογενή, των γεννητόρων στήριγμα μοναδικό των δυο,
 αφάνισε συντρίβοντας δαίμων βαρὺς· κι ετούτοι σέρνονται
 σε αστήρικτη γενιά στηρίζοντας το γήρας,
 η Τερτία κι ο ταλαίπωρος Διονύσης, που απρόσμενη
 για τους θνητούς δείγμ' ανωμαλιών έκαμ' η Τύχη.
 Αλήθεια, στους θεούς δεν είναι των ανθρώπων λόγος, μα σαν θεριά
 σ' αυτόματη ζωή συρόμαστε ή θάνατο.

Σχόλια

1. χρυσέω[ι κ]οσ[μούμενον ἥθει]: Ο νεκρός εξυμνείται με αναφορά στο χρυσό του ἥθος και όχι στα φυσικά του προσόντα, την επίδοσή του στον αθλητισμό ή τις τέχνες. Σαφές είναι εδώ η ένδειξη ότι διαφοροποιείται με την πάροδο του χρόνου το κλασικό ιδεώδες του καλοῦ καγαθοῦ με την επίδραση και του Χριστιανισμού.

4. ἀσκήπωνι γονῇ γῆρας ἐρειδόμενοι: Ο εικοσαετής Κρίσπιος είναι μοναχοπαίδι (μουννογενῆ), είναι το αποκούμπι των γονιών του (ἀσκ(ε)ίπων γονή), το στήριγμά τους (βάκτρον ἔν ἀμφοτέρων), που το ἔσπασε δαίμων βαρύς. Ο Κρίσπιος, το βάκτρον τους, αποδείχθηκε ἀσκήπων, ανίσχυρος να αντιμετωπίσει και να αποφύγει τον θάνατο.

6. δείγμα ... ἀνωμαλιῶν: Αναφέρεται στην ανατροπή της φυσικής τάξης, έτσι ώστε οι γονεῖς να θάπτουν τα παιδιά τους, αντί να δέχονται τη φροντίδα από αυτά. Διαφαίνεται η αντίληψη ότι ο θάνατος νέων ανθρώπων δικαιολογείται από την άποψη ότι πεθαίνουν νέοι επειδή τους αγαπούν ιδιαίτερα οι θεοί.

Αξιοποίηση

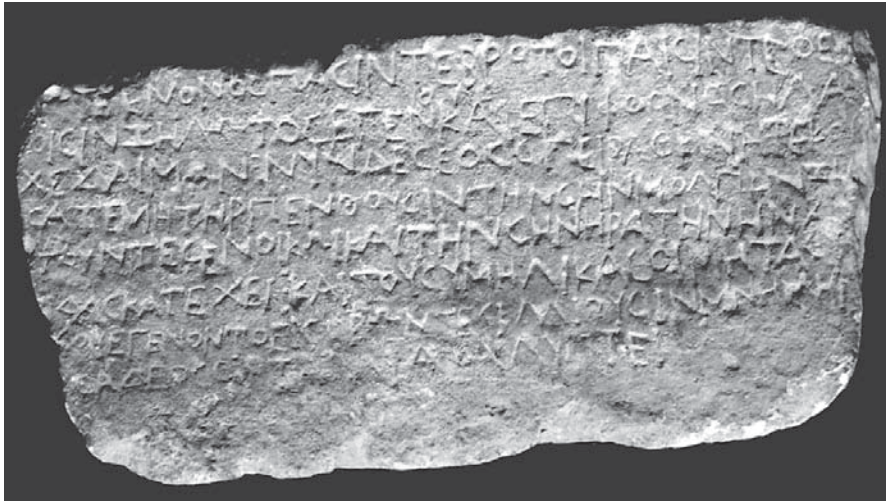
Σύνδεση με επίγραμμα Α40 (Ε42) και την εκεί διαθεματική εργασία.

Α42. Ο πόνος χαροκαμένων γονιών (Ε49)

Επιτύμβιο επίγραμμα που βρέθηκε στη Γεροσκήπου της Πάφου και ταυτίζεται με τη νεκρόπολη της αρχαίας Ιεροκηπίας, τους ιερούς κήπους της Αφροδίτης. Η επιγραφή βρίσκεται στο Μουσείο Πάφου. Χρονολογείται στα τέλη του 3ου αιώνα μ.Χ. Στο επίγραμμα σχηματίζεται κείμενο 7 στίχων σε δακτυλικό εξάμετρο, με πιθανή εξαίρεση τον 5ο στίχο, που φαίνεται να είναι πεντάμετρος. Διακρίνεται για τον τρόπο με τον οποίο εκφράζονται τα αισθήματα που διακατέχουν τους χαροκαμένους γονεῖς.

- Ω τέκνον, ὃς πᾶσιν τε βροτοῖς<ς> πᾶσι<ι>σιν τε θεοῖσιν
 ζηλωτὸς ἐγένου καὶ ἐπίφθονος <ὁ>ν λάχε δαίμων·
 νῦν δέ σε ὁ σσπείρας καὶ ἥ <σε> τεκοῦσά τε μήτηρ
 πενθοῦσιν, τὴν σὴν μολπὴν ζητοῦντες ἐν οἴκῳ
 5 καὶ τὴν σὴν ἡράτην, ἣν Αἶδας κατέχει,
 καὶ τοὺς ὑμήλικας, οἳ μῆτὰ σοοῦ ἐγένοντο, εἰσορῶντες
 κλαίουσιν μνήμη· σὰ δὲ ὀσστᾶ γαῖα καλύπτει.

Τέκνο, που σ' όλους τους θνητούς και στους θεούς ακόμα όλους
 ήσουν αζηλεμένος και φθονερός σου 'λαχε δαίμων
 και τώρα ο που σ' έσπειρε κι η που σ' εγέννα μάνα
 πενθούνε, το τραγούδι σου ζητώντας μέσ' στο σπίτι
 και τη γλυκιά σου τη μορφή, που ο Άδης έχει πάρει,
 και τους συνομηλίκους, που 'τανε μαζί σου, βλέποντας
 θυμούνται σε και κλαίνε· μα τα οστά σου τα σκεπάζει η γης.

Εικ. 14: ΠΑΦΟΣ (Μ. Π. 844, ΦΩΤ. ΓΙΩΡΓΟΥ ΦΙΛΟΘΕΟΥ)

Σχόλια

2. <δ>ν λάχε: ΗΛΑΧΕ στην επιγραφή, ίσως αντί έλαχε: πβ. στ. 5 ήράτην αντί έράτην (έρατήν) και στ. 6 μητὰ αντί μετά.

3-4. νῦν δέ σε ό σσπείρας καί ἡ <σε> τεκοῦσά τε μήτηρ | πενθοῦσιν: Στους Ελληνιστικούς και μετέπειτα χρόνους ο θάνατος παιδιού γίνεται αντικείμενο θρήνου χωρίς τη διάσταση της προβολής στο μέλλον αλλά ως απώλεια της άμεσης συντροφιάς – συλλογικότητας (τήν σήν μολπήν ζητοῦντες ἐν οἴκῳ καὶ τήν σήν ήράτην).

καὶ τοὺς ὁμήλικας ... κλαίουσιν μνήμη: Και οι φίλοι κλαίνε και θλίσβονται για τον θάνατο αυτού που ανήκε στη δική τους ομάδα, τον ὁμήλικα.

μητὰ σσοῦ: ή μητὰ σσου. Στην Κυπριακή διάλεκτο χρησιμοποιείται συχνά η φράση αυτή (: μητὰ σου ή μιτὰ σου = μαζί σου), όπως και τα διπλά σύμφωνα (ακόμα και στην αρχή λέξης).

Αξιοποίηση

Ο πόνος στον χαμό ενός παιδιού. Διαχρονική διερεύνηση του θέματος. Σύγχρονες επιβιώσεις στον τρόπο που βιώνεται ο πόνος και ταυτόχρονα πώς αυτός εκφράζεται (μοιρολογίστρες). Αξιοποίηση αποσπασμάτων από τη Δραματική Ποίηση (Ευριπίδου *Εκάβη* και *Τρωάδες*) και τη δημοτική παράδοση.

Α43. Στον Βάκχη τον μάγισσα (Ε50)

Επιτύμβιο επίγραμμα χαραγμένο σε μικρή μαρμαρίνη στήλη που βρέθηκε στη Λάρνακα (Κίτιο). Χρονολογείται στον 3ο μ.Χ. αιώνα. Αποτελείται από τρεις στίχους με ανόμοιο μετρικό τέλος, δεν αποκλείεται όμως και η ύπαρξη ενός ακόμη στίχου με τη μετρική μορφή του στίχου 2, έτσι ώστε να σχηματίζονται δύο ζεύγη στίχων. Αξιόλογο σύντομο επίγραμμα με αναφορά σε επάγγελμα.

- 2 [Ἀστοῖσι τόν ποτ' ἄρμενον (?) καὶ ὀθ]νήοις φίλον,
τὸν ἐν τέχναις μαγειρικαῖς ἀεὶ φανέντα χριστόν,
τὸν σεμνὸν ἄνδρα Βάκχιν ἥδ' ἔχι θανόντα γῆ.

Τον κάποτε στους συμπολίτες του ευάρεστο κι αγαπητό στους ξένους,
που στις μαγειρικές πάντα καλός εφάνηκε τις τέχνες,
τον σεμνόν άνδρα Βάκχη ετούτη η γη νεκρό κρατεί.

Σχόλια

2. τέχναις μαγειρικαῖς: Από πολλές κυπριακές επιγραφές αντλούμε πληροφορίες για τα διάφορα επαγγέλματα στην αρχαία Κύπρο. Εδώ γίνεται αναφορά στο μάγισσα *Βάκχιν*, ο οποίος πήρε το χάρισμα της μαγειρικής τέχνης (τὸν ἀεὶ φανέντα χριστόν), αλλά και αποδείχθηκε χρήσιμος υπηρετώντας την.

Αξιοποίηση

- Διαθεματική εργασία: Επίσκεψη στο Αρχαιολογικό Μουσείο (Μουσειακή Αγωγή) και αναζήτηση στοιχείων μαγειρικής (αγγεία ή υλικά ή είδη καρπών), που χρησιμοποιούσαν οι Κύπριοι για να παρασκευάσουν το φαγητό τους. Είναι καλό να γίνει σύνδεση και με τη σημερινή πραγματικότητα και ειδικότερα με την έμφαση που δίνεται στην τέχνη της μαγειρικής (τηλεοπτικές εκπομπές, μάγειρες άνδρες, βιβλία μαγειρικής κ.λπ.).
- Να συνδεθεί με ανάλογες προτάσεις αξιοποίησης που προηγήθηκαν (βλ. κυρίως Α20-Α24 και Α25) και αφορούν στη μαγειρική τέχνη.

Α44. Στον Ευστόλιο (Ε52)

Αναθηματικό επίγραμμα, σωζόμενο σε ένα από τα περίφημα μωσαϊκά της γνωστής ως «Οικίας του Ευστολίου» στο Κούριο. Χρονολογείται με επιφυλάξεις στα τέλη του 4^{ου} αι. μ.Χ. Αποτελείται από τρία ελεγειακά δίστιχα σε γλώσσα Ομηρική.

[Κουριέας] τὸ πάροιθε ἐ[ν] ὄ[λβω]ι παντὶ πέλο[ν]τας
 [νῦν ἐν δύνῃ ἰδ]ῶν ἐκ ποδὸς Εὐστόλιος
 [οὐ πατέρων χῶ]ρης ἐπελήσατο, ἀλλ' ἄρα καὶ τῆς
 [ἐμνήσθη φιλί]ως, λουτρὰ χαρισσάμενος·
 5 [αὐτὸς δὴ τότε] δίζετο Κούριον, ὥς ποτε Φοῖβος,
 [γαίην δὲ β]ρυχ[ί]ην θῆκεν ὑπηνεμίν.

Τους Κουριείς που άλλοτε μέσα στα πλούτη κολυμπούσαν
 τώρα σε συμφορά σαν είδε ο Ευστόλιος συθέμελη
 των πατέρων δεν λησμόνησε τη χώρα, μα φυσικά κι αυτήν
 θυμήθηκε μ' αγάπη, λουτρά χαρίζοντάς της·
 αὐτὸς στ' αλήθεια τότε φρόντισε το Κούριο, σαν κάποτε ο Φοῖβος,
 και τη βρυχώμενη απάνεμη κατέστησε τη γη.

Σχόλια

2. [νῦν ἐν δύνῃ ἰδ]ῶν ἐκ ποδός: Το νόημα της φράσης παραπέμπει στην καταστροφή της πόλης του Κουρίου από τους σεισμούς του 4^{ου} αιώνα μ.Χ., ενώ προηγείται η αναφορά για την προηγούμενη ευημερία της πόλης (**τὸ πάροιθε ἐν ὄλβῳ παντὶ πέλοντας**).

Εὐστόλιος: Σημαίνουν πρόσωπο της εποχής, με πολλές πιθανότητες να ζούσε στο εξωτερικό και να επέστρεψε στην πατρίδα του, επιδεικνύοντας ιδιαίτερο ενδιαφέρον μετά τη συμφορά που έπληξε τη γη των πατέρων του (*οὐ πατέρων χώρης ἐπελήσατο*). Η ετυμολογία του ονόματός του εντυπωσιάζει: *εὖ* + *στέλλω* (ουσ. *στόλος* κ.λπ.), που σημαίνει τον έτοιμο για δράση, χρήσιμο, εξυπηρετικό, ή αυτόν που κοσμεῖ την πόλη.

4. λουτρὰ χαρισσάμενος: *λουτρὰ* από το ρ. *λούω*. Από την ίδια ρίζα προέρχεται και το ουσ. *λοῦμα*, λέξη που και σήμερα κυριαρχεί στην κυπριακή διάλεκτο (και *λούματα*).

6. [γαίην δὲ β]ρυχίην: Το επίθετο *βρυχίην* (θηλ. του *βρύχιος*, όπως υπο-βρύχιος, υπο-βρύχιον), δεν απαντά εδώ με την κανονική του σημασία (εκ του βάθους της θάλασσας, βαθύς), αλλά με τη σημασία της «εκ βάθους βρυχωμένης», με αναφορά στην τρικυμιώδη θάλασσα ή στη γη τη βρυχώμενη, κατά την εφιαλτική περίοδο των σεισμών.

Θῆκεν ὑπήνεμίν: το *ὑπήνεμίν* είναι θηλυκό του επιθ. *ὑπηνέμιος*, με τη σημασία του *ὑπηνέμος*: ο μη προσβαλλόμενος από ανέμους, ο ήπιος, ήσυχος, ελαφρός. Η φράση αυτή αναφέρεται κυριολεκτικά στην προστασία της πόλης από τους ανέμους ή και μεταφορικά στην εξασφάλιση ηρεμίας, μετά τη λαίλαπα των σεισμών, με τη συμβολή του Ευστόλιου στην ανοικοδόμηση της πόλης.

Αξιοποίηση

- Ιστορία της Κύπρου: Ρωμαιοκρατία στην Κύπρο. Πληροφορίες που παραθέτει το επίγραμμα για τη συγκεκριμένη εποχή (το επίγραμμα ως σημαντική πηγή).
- Έρευνα με θέμα «Παλαιοί και σύγχρονοι ευεργέτες της Κύπρου» (σε τομείς όπως είναι ο δημόσιος βίος, κοινωφελή έργα, σχολεία, νοσοκομεία κ.λπ.)
- Επιτόπια επίσκεψη στο αρχαίο Κούριο. Εντυπώσεις και συναισθήματα.
- Παραγωγή γραπτού λόγου με θέμα: Ο Ευστόλιος μιλά στους συμπατριώτες του μετά τον καταστροφικό σεισμό. Η υπόσχεσή του για βοήθεια συγκινεί τον λαό του. Δραματοποίηση.

Α45. Στον Ολύμπιο και την προσφορά του (Ε53)

Αναθηματικό επίγραμμα, χαραγμένο σε μαρμάρινη πλάκα, που βρέθηκε τον Αύγουστο του 1955 στο πλακόστρωτο της Ανατολικής Στοάς του Γυμνασίου της Σαλαμίνας. Χρονολογείται στον 5^{ον} αι. μ.Χ. Αποτελείται από τρία ελεγειακά δίστιχα σε ύφος ομηρικό. Αναφέρεται στην ανοικοδόμηση των λουτρών και την κατασκευή κήπων από τον Ολύμπιο τον γιο του Αντίγονου. Αξίζει να προσεχθεί ότι η ανοικοδόμηση τόσο των λουτρών όσο και άλλων κέντρων ειδωλολατρίας γίνεται μετά την επικράτηση του Χριστιανισμού στη Σαλαμίνα.

Αντιόχου παιῖς ἐσθλὸς Ὀλύμπιος[ς ἔκτισε λουτρὸν]
 καὶ τότε σὺν πολλοῖς κτίσμασι θε[σπεσίαις].
 τοίχους ἐξεσάωσε καὶ ἐξήγειρε θέμ[εθλα],
 ὕλας τὰς χρονίας πάνπαν ἀκ[ειόμενος].
 5 ἄλλο δὲ μῖζον ἔτευξεν ἀγακλ[ειτὸς τότε κτίστωρ],
 κήπων ἐν λουτρῷ τέρψιν[ἐπεισαγαγών].

Του Αντίοχου ο λαμπρός ο γιος Ολύμπιος (έκτισε και το λουτρό)
 ετούτο με κτίσματα πολλά μαζί θεσπέσια·
 τους τοίχους διάσωσε κι ανύψωσε θεμέλια,
 τα παλιωμένα απ' τον χρόνο ξύλα απ' άκρη σ' άκρη επισκευάζων.
 Μα κι άλλο πιο μεγάλο έφτιαξε ο πανένδοξος (ετούτο κτίστης),
 των κήπων πρόσθετα μέσ' στα λουτρά την τέρψη φέρνοντας.

Σχόλια

1. Αντιόχου παιῖς ἐσθλὸς Ὀλύμπιος[ς]: Ο συνδυασμός του ονόματος Ὀλύμπιος με το *Ἀντιόχου παιῖς ἐσθλὸς* (ἐσθλὸς και ἐσλὸς είναι ποιητικός τύπος του ἀγαθός = έξοχος, γενναίος) είναι εύστοχος. Ο Ολύμπιος με όνομα μη χριστιανικό ζει και προσφέρει σε μια πόλη ήδη χριστιανική.

3-5. ἐξεσάωσε, θέμ[εθλα], ὕλας τὰς χρονίας, πάνπαν ἀκ[ειόμενος], ἀγακλ[ειτὸς]: Λέξεις και φράσεις που χαρίζουν στο επίγραμμα ομηρικό ύφος.

6. κήπων ἐν λουτρῷ τέρψιν[ν]: Αναφορά στην ανοικοδόμηση σε μεγαλοπρεπή κλίμακα των λουτρών της Σαλαμίνας.

Αξιοποίηση

- Ρωμαιοκρατία και τα πρώτα βήματα του Χριστιανισμού στην Κύπρο. Μελέτη του τρόπου με τον οποίο εξαπλώθηκε ο Χριστιανισμός στην Κύπρο (ίδρυση της πρώτης Εκκλησίας, πρώτοι επίσκοποι, νέες και παλαιές αντιλήψεις συμβιώνουν). Πηγές θα αποτελέσουν κείμενα, εικόνες, μνημεία που αναφέρονται στα μαθήματα Ιστορίας και Θρησκευτικών.
- Η χρήση των λουτρών στην καθημερινή ζωή των Κυπρίων. Αντληση πληροφοριών από πηγές και κείμενα σχετικά με τη χρήση τους τότε και καταγραφή του τρόπου αξιοποίησης των χώρων αυτών σήμερα.
- Η καθαρτική σημασία των λουτρών.
- Διερεύνηση της τεχνικής της οικοδόμησης των λουτρών και γενικά των τεχνικών γνώσεων των αρχαίων, όπως φαίνονται από τα κείμενα και τα μνημεία.

A46-47. Στον Τεύκρο και στον Αγαπήνορα (E54-55)

Επιτύμβια επιγράμματα το ένα *Ἐπὶ Τεύκρου κειμένον ἐν Σαλαμῖνι τῆς Κύπρου* και το άλλο *Ἐπὶ Ἀγαπήνορος* του βασιλιά της Πάφου, με αναφορές στους δύο οικιστές των κυπριακών πόλεων. Και τα δύο επιγράμματα συμπεριλαμβάνονται στο θεωρούμενο συνήθως ως Αριστοτελικό έργο *Πέπλος*, ένα έργο με ποικίλο μυθολογικό περιεχόμενο, από το οποίο σώθηκαν εξηντατρία επιγράμματα, για ήρωες κυρίως του Τρωικού πολέμου.

(Αριστοτ. *Πέπλ.* 640. 8 και 30 [Rose])

*Ποῦ ἕκαστος τῶν Ἑλλήνων τέθαιπται καὶ
τί ἐπιέγραπται ἐπὶ τῷ τάφῳ*

*Ποῦ οἱ κάθε Ἕλληνας εἶναι θαμμένος και
τι εἶναι γραμμένο πάνω στον τάφο του*

[54] *Ἐπὶ Τεύκρου κειμένον ἐν Σαλαμῖνι τῆς Κύπρου*

Ἰὼν ὠκυμόρων ταμίην Τελαμώνιον ἦδε

2 *Τεῦκρον ἀποφθίμενον γῇ Σαλαμῖς κατέχει.*

*Για τον θαμμένο στη Σαλαμίνα της Κύπρου Τεύκρο
Των γοργοφόνων χειριστή βελών τον Τελαμώνιο αυτή εδώ
η γη της Σαλαμίνας νεκρό κρατά τον Τεύκρο.*

Σχόλια

1. ὠκυμόρων: Το επίθ. ὠκύμορος, από το ὠκύς (= ταχύς, ορμητικός) και το μόρος (= η καθορισμένη μοῖρα του ανθρώπου, το μερτικό του, ο θάνατος, από το μείρομαι, από όπου και η εἴμαρμένη: βλ. και σχόλια στο A27: E3, στ. 1), αναφέρεται συνήθως σε αυτόν που είναι προορισμένος να πεθάνει σύντομα (όπως ο Αχιλλέας στην *Ιλιάδα*), ενώ εδώ αναφέρεται σε μάχες και κυρίως σε αυτό που επιφέρει ξαφνικό θάνατο (τα βέλη). Πβ. το επίσης ομηρικό ὠκύπους, ο γρηγοροπόδαρος (στον Όμηρο κυρίως για τους ίππους).

1-2. Τελαμώνιον (...) | **Τεῦκρον:** Το επίθετο *Τελαμώνιος* αποδίδεται στον οικιστή της Σαλαμίνας Τεύκρο και πολύ συχνά στον πιο μεγάλο αδελφό του Τεύκρου, τον Αίαντα, του οποίου η αυτοκτονία στην Τροία σε συνδυασμό με τις κατηγορίες του Τελαμόνα στον Τεύκρο για την αδράνειά του οδήγησαν τον ήρωα στην Κύπρο.

[55] *Ἐπὶ Αγαπήνορος*

*Ἀρχὸς ὃδ' ἐκ Τεγέης Αγαπήνωρ Ἀγκαίου υἱὸς
κεῖθ' ὑπ' ἐμοὶ Πάφῳ πελτοφόρων βασιλεύς.*

Για τον Αγαπήνορα

Απ' την Τεγέα ο άρχοντας αυτός ο Αγαπήνωρ του Αγκαίου ο γιος
θαμμένος είν' εδώ των Πάφῳ των πελτοφόρων βασιλιάς.

Σχόλια

1. Αγαπήνωρ: Διάφορες πηγές αναφέρουν τον Αγαπήνορα, που ηγείται των Αρκάδων στην Τροία, ως οικιστή της Νέας Πάφου (ενώ της Παλαιάς Πάφου θεωρείται ο Κινύρας) και ως ιδρυτή του Ιερού της Αφροδίτης στην Παλαίπαφο. Ο πατέρας του Αγκαίος, γιος του Λυκούργου, πήρε μέρος στην Αργοναυτική εκστρατεία.

Αξιοποίηση

- Αρχαία Κυπριακά Βασίλεια. Αναζήτηση πληροφοριών για την ίδρυση των Κυπριακών Βασιλείων και τους πρώτους οικιστές τους. Σύνδεση των ονομάτων των ιδρυτών αυτών με σημερινές επιβιώσεις (τοπωνύμια, μνημεία, παραδόσεις, θρύλοι, ποδοσφαιρικά στάδια, Σωματεία).
- Συσχέτιση του επιγράμματος με το επίγραμμα A26 (E9) και A29 (E18).